

Divanü Lugati't-Türk Üzerine Birkaç Söz

MUSTAFA S. KAÇALIN

Divanü Lugati 't-Türk üzerine söylenecek ne kaldı ki?" derken yine söyleyecek bir şeylerin kalmış olabileceğini akıldan uzak tutmamak gerekir.

İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi Arabî 4189 numarada kayıtlı bir yazma eserdir.

Yazarı Kâşgarlı Hüseyin oğlu Mahmud {1008-1105}'dur. Kâşgarî olarak bilinir. Aslında şimdiki Kırgızistan sınırları içerisinde Isık Köl yakınlarındaki Barsgandandır. Türkistan coğrafyasında ve Ceyhun'un doğu bölgelerinde hüküm sürmüş Karahanlı Hakanlığı {766-1212} döneminde yaşamıştır. Türk dilini öğrenmek amacıyla Türk şehir ve bozkırları boyunca Türkler arasında dolaştı. Saygıdeğer bir Müslüman Türk olarak Arapları eğitti, hem yerli kabile geleneğine hem de İslamî geleneğe vakıftı. Aslında amacı İslam gözüyle Türk kabile geleneğini yorumlamaktı. Eserini halife el-Muktedî {1075-1094}'ye sunmasından sonra onun kısa vadedeki amacı Bağdad'daki Abbaslı {750-1258} sarayında Selçüklü {1038-1194} üstünlüğünü ve geleneklerini tanıtmaktı.

Dîvân Türkçe madde başlı Arapça kapsamlı bir sözlüktür. Büyük boy 319 yaprak olup her yaprakta 17 satır bulunmaktadır. Kâğıdı vaktiyle -Çin, Hint, Afgan gibi- doğu ülkelerinde yapılmış olan sağlam ve kalın bir kâğıttır. Kitabın kimi yerleri yaşlık görerek kararmış ise de bozulmamış ve çürümemiştir. Birkaç kelime dışında her yanı iyice okunabilmekte, bundan kitabın iyi korunmuş olduğu anlaşılmaktadır.

1072 Ocak 25 Çarşamba günü yazılmağa başlandı, dört defa temize çekilip 1074 Şubat 10 Pazartesi günü Bağdâd'da bitirildi. Son düzeltmesi 1077 Ocak 9 pazartesi günü bitip halifeye ithaf edildi. Kaşgârî eserini dönemin halifesine, büyük bir ihtimalle, Alp Arslan {1063-1072}'in güveğisi Muhammed oğlu Ebû 'l-Kâsım Abdullâh Muktedî Kâim bi-Emri'llâh {1075-1094}'a

1077'de sunmuştur. Eldeki yazmanın çekimlenmesinin bitmesi Sâveli Ebû Bekir oğlu Muhammed tarafından yazılışından 192 yıl sonra 1266 Ağustos 1 Pazar gününe rastlar.

Eserin hacmi bir sözlük kadardır ve ayrıntılı bir örneğe göre düzenlenmiştir. el-Cevherî [ö. 1007]'nin yakını olan, bir zamanlar adına Uturar da denilen Karaçuklu (Fârâblı) İbrâhîm oğlu Ebû İbrâhîm İshâk'ın [ö. 961]'in *Divanu'l-Edeb fî Beyani Lugati'l-'Arab* adlı sözlüğünü örnek aldı. Yalnız hemze kitabını başa aldı. Türkçeye mahsus geniz sesine, çift ünsüzlü kelimelere yer verdi. İlk bakışta bir mukaddime bölümü vardır. Burada Türk dillerinin dağılma alanlarından bahseder ve bir dünya haritası yer alır. Birçok şiveden esas alınan Karahanlı Hakanlığına bağlı Çigil kabilesinin konuştuğu şivedir. Türkçeyi Türk (Kıfçak- Çigil, Tuhsı vb.) ve Türkmen (Oğuz-Karluk) kolu diye ikiye ayırır.

Ona göre şivelerin an açığı Oğuzların, en doğrusu Yağma ve Tuhsıların, en incesi Çigillerin (Hakanlıların) konuştuğu dildir.

Dîvân Türkçenin 11. yüzyıldaki dil özellikleriyle lehçe ve ağız farklarını belirtmesi bakımından ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir dil bilgisi kitabı, Türk dünyasının kelime dağarcığını içeren sözlük, kişi boy ve yer adları kaynağı, halkbilimi ve halk edebiyatı seçkisi, tarihe ışık tutan kitap, coğrafya ve kavimler bilgisi dallarında bir bilgi dağarcığı, çağın cemiyet yapısını, siyasî ve iktisadî çehresini tanıtmaya bakımından ictimaiyat ve iktisat dergisi, kâinat anlayışını yansıtan kitap, dönemin tıbbî ve tedavi yöntemlerinden bilgi veren bir kaynaktır. Oğuz boyları ve damgaları, on iki hayvanlı takvim hakkında bilgiler verir. Verdiği türetmelerin çoğu halk türetmesi ve yakıştırmasıdır. Akrabalık, halk hekimliği ve yemek kültürü ile ilgili bilgiler değerlidir. Değindiği her konuda Türkçenin en eski bilgiliği olması dolayısıyla ilkliliğini korumaktadır.

Kâşgarlıya göre:

«En arı, doğru dil, ancak bir dil bilip Farslarla karışmayan ve yabancı ülkelere gidip gelmeyen kimselerin dilidir. İki dil bilen, şehirlilerle düşüp kalkan kimselerin dili bozuktur. Kençekler, Soğdaklar ve Argular gibi boylar iki dil konuşurlar. Gezgin olarak yabancılarla karışanlar da Hotan ve Tübüt halkı ile Tangutların bir kısmıdır. Bunlar Türk iline sonradan gelmişlerdir.

Japonların ülkelerinin uzak olması, Çin ile aralarına büyük deniz girmiş bulunması yüzünden dilleri onca bilinmez.

Çin ve Maçın [=Yukarı Çin] halkının ayrıca dilleri vardır. Bununla birlikte şehirliler Türkçeyi iyi bilirler. Mektuplarını Türk yazısı ile yazarlar.

Kâşgarlı Mahmud sözlüğünde Arap imlâ düzenini uygulamış, yani kısa ya

da tabîî uzunluktaki ünlüleri harekelerle, uzun ünlüleri ise uzatma harfleri (*bu-rufu'l-madd*) denilen /a/, /v/ ve /y/ ile göstermiştir. Söz başındaki uzun *a* ünlüsünü

'r-Rumma [ö. 735] 230^{a7}, 270^{a1} ve başkalarından 85^{a11}; 101^{a8}; 226^{b2}; 275^{b12} Arap şiirine ait on dört alıntı yapmıştır.

Yirmi dört yerde *Kur'an*'dan tanık getirmiştir: 10^{a12} = *Kur'an* 4/162, 22^{a11} = K. 19/24, 34^{b2} = K. 94/6, 34^{b9} = K. 75/33, 34^{b10} = K. 91/10, 39^{b3} = K. 26/23, 39^{b5} = K. 96/15, 60^{b9} = K. 56/65, 73^{a5} = K. 61/4, 84^{b11} = K. 12/31, 84^{b12} = K. 35/2, 84^{b15} = K. 38/7, 87^{b17} = K. 56/69, 88^{b15} = K. 76/1, 88^{b16} = K. 95/4-6, 174^{a2} = K. 2/54/51, 174^{a7} = K. 96/6-7, 177^{b5} = K. 65/7, 177^{b6} = K. 89/16, 233^{a4} = K. 5/99, 247^{a14} = K. 2/259, 268^{b7} = K. 96/15, 273^{a12} = K. 56/65, 288^{a3} = K. 12/2.

Üç yerde hadîs kullanmıştır. 24^{b9}, 33^{a1}, 89^{a3}.

Bugün hiç kullanılmayan veya yabancıları kullanılan bazı kavramların karşılıkları olarak birkaç örnek:

beyaz : ürüñ. Beyaz *ürüñ*'ün yerini alan bir kelime. *ak ürüñ* yerine bugün *ak beyaz*. Dil yenileşmesi tercihi olarak bütün *beyaz*ların yerine (*beyaz peynire* karşılık *ak peynir* demek gibi) *ak* denilemez.

cüzam	: anumı.
dalyan	: ızdañ.
hacib	: tayañu.
heyelan	: eşkin.
iskelet	: köwre.
kabakulak	: yapakulak.
kahvaltı	: tutguç.
kalın yağ	: çöp, üz.
kalp sektesi	: külgü / kültgü.
kapşon	: yañalduruk.
katarakt	: enüç.
kemer	: egme.
kireç	: ürñek.
kör bağırsak	: bögen.
lokma	: kalbuz.
mangal	: köçürme ocak.
mendil	: ületü, suvluk.
mesane	: kawuk.
rüşt	: us.

takma saç : öñik.
telaş : belin, tezgi, tezig, ürkün.
timsah : alavan.
tortu : çöp.
üstübeç : kirşen.
yağ tortusu : tar.

Bazı ek, anlam ve kavramlar için bir hazinedir:

+GAN: çim+gen 'çimen'

+GU: çil+gü 'sarımsı kızıl'.

+IAÇ: üç+leç 'üç çubuklu (tuzak)'.

+ş: bag+Iş 'boğum'.

-guçı Türk-Kıpçak kolu -taçı Türkmen-Karluk kolu gelecek zaman ekidir.

-men < -me neñ: değirmen < tegirme neñ.

açı 'yaşlı kadın'.

arkın 'gelecek yıl' ≠ bildır 'geçen yıl'.

bardak <

adnagunı todurma {473-237a07}

“Ağır yükünü başkasına yükleme. Gözün kararacak kadar kendini aç bırakarak başkasını doyurma.”

{biz} tañ ata yortalım

budraç kanın irtälim

basmıl begin örtälim

amdı yigit yewilsün {600-300b05}

“Tan atıncaya kadar yola çıkalım. (Yabâkuların başbuğu) Budraç’un kanını isteyelim, öcünü alalım. Basmılların beyini (de) yakalım. Şimdi, yiğitler (bunun için) toplansın, bir araya gelsin.”

kıkrıp atıg kämşälim

kalkan süñün çomşalım

kaynap yana yumşalım

katgı yağı yawalsun {221-111a17}

“Nara atarak (düşman üzerine) atları(mızı) sürelim, kalkan ve mızraklar(ımız)la (düşman safları içine) dalalım, (önce, öfkeden) kaynayıp köpürmüşçesine (dövüşelim), sonra (barış isteğinde bulunurlarsa) yumuşayalım; (öyle ki) sert düşman yumuşasın, yatışsın ve yola girsin.”

kelse kalı yarlıg bolup yunçıg üme

keldür anuk bolmıñ aşıg tutma uma {059-030a06}

“(Sana) yoksul ve gönlü kırık bir konuk gelirse hazırlanmış olan yemeği (hemen) getir (ve önüne koy), onu umut içinde bekletme.”

korkma añar utru turup tegre yöre

kapsa anıg alpağutın andan tüer-e {627-314a08}

“Ondan korkma, çevre yanında karşı durup yiğitlerini sararak, ondan uzaklaş.”

kıkrıp atıg kemşelim

kalkan süñün çomşalım

kaynap yana yumşalım

katgı yağı yawalsun {222-111b01}

“Nara atarak (düşman üzerine) atları(mızı) sürelim, kalkan ve mızraklar(ımız)la (düşman safları içine) dalalım, (önce, öfkeden) kaynayıp köpürmüşçesine (dövüşelim), sonra (barış isteğinde bulunurlarsa) yumuşayalım; (öyle ki) sert düşman yumuşasın, yatışsın ve yola girsin.”

Kaynaklarla bağlantı kurulabilen atasözleri örnekleri:

Atası açığı almıla yesä oğlınıñ tışi kamar [421-211a08] “Babası ekşi elma yese (ölümünden sonra) oğlunun dişini kamaşır.” Bu atasözü, babasının işlediği cinayet yüzünden, oğlu yakalandığı zaman söylenir. [Babalar koruk yediler ve oğulların dişleri kamaştı. *Tevrat*: Hezekiyel 18/2, Yeremya 31/29.]

Böriniñ ortak kuzgunnug yıgaç başında [221-111a07] “Kurdunki ortak, kuzgununki ağaç başında.” (kuzgun, kurdun avladığı şeyle ortak olur; fakat kendi avladığı şey ağacın başında durur). Bu, Arapların şu sözü gibidir: *yarbudu hacrat^{an} wa-yarta'i wasat^{an}* “Kıyıda yatar ortada otlar.”

Èrdäm başı tıl [066-033b08] [169-085a08] [501-251a16] “Görgünün başı dildir.” Bu, Arapların şu sözü gibidir: *al-mar'u mabbuw^{an} tahta lisanibi* (“Kişi dilinin altında gizlidir.”).

Han İşı bolsa katun İşı kalır [206-103b17] “Beyin işi olursa hatunun işi kalır.” Bu Arapların şu sözü gibidir: *ida ca'a nabru'llabi batala nabru 'isa* (“Allah'ın nehri gelince İsa'nın nehri gider.”)

542 **Kulan kudugka tüşsä kur baka aygır bolur** [496-248b04] “Kulan - yaban eşeği- kuyuya düşse kara kurbağası aygır [(*ad-difda' al-barri 'alaybi*)] olur.” Bu, Arapların şu sözü gibidir: *inna'l-bugata bi-ardina tastansiru* “Uçurtma toprağımızda akbaba olur.”

Kutsuz kudugka kirsä kum yagar [230-115b10] “Uğursuz kuyuya girse kum yağar, kuyu kurur (*al-mudbir alladi la cadd labu*.)” Bu, Arapların şu sözü gibidir: *ida akbala akbala wa-ida adbara dammara* “İleri gider uğur getirir, geri kalır uğursuzluk getirir.”

Sakak bıçar, sakal ohşar [144-072b10] [409-205a09] “Sakalı (oyunarak) okşar (hile) çeneyi keser.” Bu, Arapların şu sözü gibidir: *yusirru basw^{an} fi rtiga'i* “O köpükten yudum almağı gizledi.”

Tèwè yük kötürse kamıç yeme kötrür [306-153b17] “Deve yük kaldırsa kepeyi de birlikte kaldırır.” Bu, Arapların şu sözü gibidir: *atbi'i 'l-faras licamaba* “Atı dizginiyle götürür.”

Tokum yüzüp kudrukta biçek sīma [238-119b05] “Deriyi yüzdükten sonra bıçağı kuyruğunda kırma.” Bu, Arapların şu sözü gibidir: *şawwa abuka batta ida andaca rammada* (“Kardeşin eti küllerin üzerinde çok kızarttı”).

Yer basrukı tag bodun basrukı beg [235-118a02] “Yer baskısı (*awtad*) dağ [Kur'ân, 78:7], insanların baskısı (*tikal*) da beydir.”

Yırak yer sawın arkış keldürür [061-031a10] “Uzak yerin salığını ker-

van (*afr*) getirir. Ž Bu, Araplaršn [Tarafe [ö. 564] *min* *Waka: 1070*] u sözü gibidir: *wa-ya'tika bi'l-abbari man lam tuzawwidi* (•Azşk vermediklerin sana haber getirir Ž).

Eserin aslından Latin harfli örnek sayfalar:

babu^[244-122b11]fa•alil fi harakatihi

ç

saraguçuwa himaru •l-ma^{ti}a

r

sşpakul^[244-122b12]al-mihlatu. wa-asluhsşp akurşy mi•lafu^{ti}ani
min al-hayli.

z

kulabuz ad-dalilu^[244-122b13]wa •l-ba•u mubdi^{tu}n min al-wawi.
wa-fi •l-ma^{ti}li: kalšn kaz kulavuzsuz bolma^ş^[244-122b14]ma•nahu anna
•l-bututa •l-kata^{ta} la tatiru illa bi-dalilⁿ. yudrabu hada li-man yu•maru bi •l-
inkiyadi^[244-122b15]ila man huwa ahda minhu fi •l-umuri.

k

çşçalakhuwa •l-hinsiru. Ø
çşçamuk^[244-122b16]al-binsiru. wa-hadihi kalla ma ya•rafu. Ø
solamukal-a•saru min ar-ricali. Ø
karaçuk^[244-122b17]ismu •l-farabi wahya ismu <ba^{ti}nan> bi-
ladi •l-guzziyya^{ti} Ø

karamuk huwa zuwanu •t-ta•ami^{205 123a}^[245-123a01]

kamiçak ad-du•musu.

g

tünerig yêrkullu mawdi^{li}n muzlimⁿ. wa-yukalu li-l-kabri ay^{ti}tünerig.
:: wa-yukalu^{er} tünerigke kirdi ay dahala •r-raculu •l-kabra. Ø

çömerük ki i ar-raculu •l-a•ma u.^[245-123a02]

çüçünek(?) al-hada^{tu}amin al-batihi. wahya•llati tu ammu rayihatuha
wa-takunu munakka^{ta}n. Ø

beçenekci^{un}^[245-123a03]min at-turki maskanuhum kurbu •r-rumi.
beçenekkabi^{tu}n min al-guzziyya beçenekku^{tu}n fihi. Ø^[245-123a04]

babu fa•al•al muharraka^{ta}•aynayni wa-fa•alu^[245-123a05]

ç

tawşlguçat-tabarhunu.

d

bugurda saç aş-şa'ru 'l-ca'du.

s

çihansı (?) harir^{un} [245-123a06] siniyy^{un} munakkaş^{un}.

g

tapuzgu neñ al-alguza^{tu}. Øtutuzgu neñ şay^{un} hakkuhu an yu'aza fihi. Ø [245-123a07]

sıbizgu al-mizmaru.

sarıçga az-zucacu. Ø

sarıçga al-caradu. wa-bihi yuşabbahu 'r-raculu 'r-rahwu [245-123a08] fa-yukalu sarıçga er. Ø

koburga al-hama^{tu} min at-tayri.

k

tatırku (?) yêr ard^{un} nabtuha [245-123a09] gayru multaffⁱⁿ. Øtatırka al-kadama wahwa cild^{un} abyadu madbu^{un}. Øtawilku luga^{tun} fi [245-123a10] tawılguç wahwa 't-tabarhunu. Øawilku şacaru 'l-karmi. wa-lahu himl^{un} hamru yuc'alu sulafatuhu [245-123a11] fi sibgi tutmaç. wa-yudawa bi-lihahu min ar-ramadi wa-yusbagu bihi 't-tawbu ayd^{an}. Øtokurka [245-123a12] as-sunburu fi 'd-dinani wa 'l-matahiri. Ø tokurka ismu mawdiⁱⁿ bi-mustafi kaşgar. [245-123a13]

sakırku al-kuradu. Ø

kasırku al-i'saru.

g

tüşürgü huwa fuha^{tu} 'l-ma'i fi [245-123a14] 'n-nahri wa-mafragu 'l-ma'i min nahri 't-tahuni ila nahrⁱⁿ ahara. wa-ka-dalika gayruhu. Øçekürge [245-123a15] al-caradu. bi 'l-guzziyya^{ti}. wahwa kabla an yatira 'inda 't-turki. wa-bihi yuşabbahu kaşra^{tu} 'l-'iyali wa 'l-cundu 'l-kasifu fa-yukalu çekürge teg sü [245-123a16] ay cundu ka 'l-caradi kaşafa^{tan}. Øsüpürgü al-miknasa^{tu}. Økötürgü al-minkala^{tu}. Ø

kesürgü [245-123a17] al-cirabu. Ø

kösürge naw^{un} min al-cirdani. Ø

dünüşge al-kunabari. luga^{tu} kânçäk. 246 123^b [246-123b01]

kimişge libd^{un} munakkaş^{un} kaşgariyyⁱⁿ.

m

tegirme neñ kullu şayⁱⁿ mudawwarⁱⁿ ka 'l-kursi wa 'r-raha [246-123b02] wa 'd-dirhami. Ø

sekirme ismu bulayda^{tin} bi-tariki hotan. Ø

kuturma börk al-kalansuwa^{tu}llati [246-123b03] laha canahani mukaddam^{an} wa-mu'ahhar^{an}. Ø

köçürme oçak al-kanunu'lladi yunkalu min mawdiⁱⁿ [246-123b04] ila mawdiⁱⁿ. köçürme oyun al-arba'ata 'aşara. wahwa ismu nawⁱⁿ min al-li'bi yuhattu fi [246-123b05] 'l-ardi hutut^{un} arba'at^{un} ka 'l-hisni fa-yuc'alu lahu 'aşara^{tu} abwabⁱⁿ fa-yul'abu fihi [246-123b06] bi 'l-banadiki wa-gayriha. Ø

wa-mimma sukkinat 'aynuhu wa-futihah lamuhu.

t [246-123b07]

mındatu ? al-kazzina^{tu}.

ç

kulnaçı kısırak al-'akuku min al-hayli.

g

karnagu er ar-raculu [246-123b08] 'l-batinu. Ø

sagnagu al-kar'u 'l-yabisu. Ø

kondıgu al-midwasu. Ø

kañıgu bañra^{tun} [246-123b09] tahrucu fi 'ş-şifahi wa 'l-asabi'i bi-darabanⁱⁿ şadidⁱⁿ wa-hikka^{tin} wa-harara^{tin}.

g [246-123b10]

törpigü as-safanu'lladi yusfanu bihi 'l-haşabu. Ø

temregü al-kuba'u. Ø

sögnegü bañra^{tun} [246-123b11] tahrucu bayna 'z-zafri wa 'l-lahmi. Ø

kerşegü at al-farasu'lladi bihi dabar^{un} bi-minsacihı.

m [246-123b12]

bulgama al-'asida^{tu}llati la halawa^{ta} fiha wa-la samna. Ø

çokrama yul al-'aynu 'l-fawwara^{tu} [246-123b13] 'l-gazira^{tu} 'l-ma'i.

n

bulguna şacar^{un} ahmaru rihw^{un} ka-hay'a^{ti} 't-tarfa'i ta'lafuhu 'l-ibilu.

{246-123b14} **malguna** luga^{tun} fihi.

babu fu'luli

n

buldunı (?) ismu 'r-ratıyya^{ti}llati {246-123b15} yulka fiha 'l-'anibu awi 'z-zabibu fa-tu'kalu. luga^{tu} kânçäk.

r

sondırı (?) al-bahru. wa-fi 'l-maṭali; {246-123b16} eşyek ayur başım bolsa sondurıda suw içgey-men. Ø ma'nahu yakulu 'l-himaru yanbagı {246-123b17} an yakuna ra'si salim^{an} hatta aşraba ma'a 'l-bahri. yudrabu hada li-man yatamanna tula 'l-haya^{ti} hatta 247 124^a {247-124a01} yudrika amalahu.

mandırı luga^{tun} çigiliyya^{tun}. wahwa ismu 'l-macli'si'lladi yucma'u bayna 'l-hatani wa 'l-'arusi {247-124a02} fihi laly^{an} fa-yunṭaru 'alayhima 'n-niṭaru.

l

bustulı ismu 's-sarmaki'lladi yu'kalu.

n

közkeni (?) {247-124a03} al-kutrubu wahwa min cinsi 'l-ci'lani yatiru bi 'l-layli ma'a taninⁱⁿ.

babu {247-124a04} fu'lundi fi harakatihi

d

süpründi al-kumama^{tu}. Ø

sarkındı suw {247-124a05} al-kutaru min al-ma'i. Ø

kuçgundı al-basalu. bi-luga^{ti} çigil.

inkadat abwabu 'r-ruba'iyyu {247-124a06}

hadihi abwabu 'l-humasıyyu

babu fa'al'alⁱⁿ fi harakatihi

ç {247-124a07}

sokarlaç börk al-kalansuwa^{tu} 't-tawila^{tu}. Ø

kagurmaç al-hinta^{tu} 'l-makliyya^{tu}. Ø **kawurmaç** {247-124a08} bi 'l-fa'i 'r-rakika^{ti} luga^{tun}.

yogurguç al-mitmala^{tu} allati yabsutu biha 'acinu 'l-atrıyya^{ti} {247-124a09} wa-gayriha. Ø

r

çıgılwar okı al-husbana^{tu}. wahya 's-sihamu 'l-kisaru. wa-kala; {247-

124a10}

utru turıp yagdı́m añar kês okı çıgılwar
aydım asıg kılgu emes sen takı yalwar [247-124a11]

yasıfu 'l-'aduwwa wa-yakulu lamma wacahani mattartu 'alayhi min al-kinana^{ti} 'l-husbanati [247-124a12] fa-kultu lahu 'l-ana la yanfa'uka tamallukuka wa-gawṭuka. Ø

g

:: yukalu **samurtug** ĩş ay amr^{un} [247-124a13] muhtalit^{un} la yudra mahracuhu. Ø

kurutlug kişi ay racul^{un} du akitⁱⁿ. Ø wahwa bi-manzila^{ti} [247-124a14] kawlika racul^{un} tamir^{un} wa-labin^{un} ay du tamrⁱⁿ wa-labanⁱⁿ. Ø

:: yukalu **tatırlıg yêr** ay ard^{un} datu [247-124a15] cadad^{un} wa-salaba^{tin}.

:: wa-yukalu **katırlıg er** ay racul^{un} du baglⁱⁿ. Ø

:: wa-yukalu **basarlıg tag** [247-124a16] ay cabal^{un} du tumⁱⁿ.

bagırlıg er ar-raculu'lladi la yankadu li-ahadⁱⁿ. wahwa bi-manzila^{ti} kawlihim [247-124a17] inna la-nahnu a'zamu akbad^{an} min al-ibili. Ø

:: yukalu **çagırlıg er** ay racul^{un} du 'asirⁱⁿ. Ø 248 124^b [248-124b01]

sugurlug tag ay cabal^{un} du wabrⁱⁿ.

:: wa-yukalu **sıgırlıg er** ay racul^{un} du bakarⁱⁿ. Ø

tawarlıg er [248-124b02] ay racul^{un} du malⁱⁿ. Ø

çawarlıg yêr ay ard^{un} datu daramⁱⁿ. Ø

bakırlıg ismu mawdiⁱⁿ kurba [248-124b03] balasagun. Ø **bakırlıg tag** ay cabal^{un} du nuhasⁱⁿ. Ø

tamurlug et ay lahm^{un} du 'urukⁱⁿ [248-124b04] wa-a'sabⁱⁿ. Ø

:: wa-yukalu **kopuzlug kişi** ay insan^{un} du 'udⁱⁿ wa-mizharⁱⁿ. Ø

kotuzlug er [248-124b05] ay racul^{un} sahibi bakari 'l-wahşi.

sagızlıg er ay racul^{un} du 'ilkⁱⁿ yumdagu. Ø **sagızlıg yêr** [248-124b06] ay ard^{un} datu tina^{tin} hurra^{tin}. Ø

sakızlıg ton ay ṭawb^{un} fihi ta'alluku 'l-luzucati. Ø [248-124b07]

kamışlıg yêr al-maksaba^{tu} min al-ardi. Ø

tapuglug er ay insanu du hidma^{tin} kadima^{tin}. Ø [248-124b08]

kapuglug ew ay bayt^{un} du babⁱⁿ. Ø

- tatıglıg neñ aş-şay'u 'l-ladidu. wa-asluhu: **tatıglıg**. Ø [248-124b09]
tutuglug yêr al-macanna^{tu} wahya ard^{un} datu cinnⁱⁿ yadurru man ya-
murru biha.
tıdıglıg neñ aş-şay'u [248-124b10] 'l-mamnu'u 'ani 'l-wusuli ilayhi. Ø
:: yukalu kıdıglıg börk ay kalansuwa^{tun} datu hatarⁱⁿ [248-124b11]
muhayyatⁱⁿ. Ø
kuduglug ew ay bayt^{un} datu bi'rⁱⁿ. Ø
tarıglag al-mazra'a^{tu}. Ø
turuglag yêr [248-124b12] mawdi'i 'l-ikama^{ti}. Ø
tarıglıg yêr ay ard^{un} datu zarⁱⁿ. wa-ka-dalika 'l-huri.
sarıglıg er [248-124b13] ar-raculu 'l-mamruru. Ø
kuruglug ya ay al-kawsu 'l-muwattaru. Ø
busuglug yagı ay al-'aduwwu du [248-124b14] 'l-kamin. Ø
kapaklıg kîz al-'adra'u. Ø
katıklıg er ar-raculu 'l-hacinu. wa-ka-dalika man lahu idam^{un} [248-
124b15] yu'tadamu bihi. Ø
baraklıg kişi ay insan^{un} du kalbⁱⁿ ahlaba. Ø
çaruklug er ay [248-124b16] insan^{un} muhtadi. çaruklug ismu kabila^{tin}
min al-guzziyya^{ti}. Ø
karaklıg kullu hayawanⁱⁿ lahu mukla^{tun}. [248-124b17] :: wa-yukalu
karaksîz teg körür ma'nahu yatagamazu fi 'l-harbi wa-gayrihi ka-annahu la
yadri 249 125^a [249-125a01] 'l-muharibina wa-uhbatahum.
kasuklug er ay racul^{un} lahu rawiya^{tu} 'l-amisi. Ø
kusıklıg er ay [249-125a02] racul^{un} du cillawzⁱⁿ. Ø
:: wa-yukalu başaklıg süñü ay rumh^{un} datu sinanⁱⁿ. wa-ka-dalika 'n-
nablu [249-125a03] ida kana da naslⁱⁿ. Ø
:: wa-yukalu taşaklıg er ay racul^{un} du husya^{tin}. Ø
kaşuklug ayak [249-125a04] ay kas'at^{un} datu mil'akatⁱⁿ.
bokuklug er ay racul^{un} du hawsala^{tin}. Ø
takuklug er ay [249-125a05] racul^{un} du dacacⁱⁿ. bi 'l-guzziyya^{ti}.
sukaklıg tag ay cabal^{un} du 'ufrⁱⁿ min az-ziba'i. Ø
balıklıg [249-125a06] ögüz ay wadⁱⁿ du samakⁱⁿ. wa-ka-dalika 'l-ardu'l-
lati fiha wahl^{un}. bi-luga^{ti} argu. Ø

:: wa-yukalu [249-125a07] kulaklıg neñ ay şay^{un} du udunⁱⁿ. Ø

konuklug ew ay bayt^{un} du adyafⁱⁿ. Ø

torumlug er [249-125a08] ay racul^{un} lahu ibnu mahadⁱⁿ. Ø

korumlug tag ay cabal^{un} du canadila. Ø

tulumlug er ay al-mudaccacu. wa-kala: [249-125a09]

öñdün nelük yalwarmadıñ kaç kata bèrdiñ tawar

tulumlug bolup katındıñ kanıg amdı yêr suwar [249-125a10]

yakulu halla istagaṭta kabla an addayta 'd-dariba^{ta} mirar^{an}. wa 'l-ana lamma sirta mudaccic^{an} taşaddadat. [249-125a11] fa'ud ila ma kunta 'alayhi min ada'i 'd-dariba^{ti}. wa-illa yaski damuka 't-turaba. Ø

tabanlıg [249-125a12] tètewè ay al-ba'iru datu 'l-huffi. Ø

topunlug tarıg ay al-burru du 'l-ku'bura^{ti}. Ø

:: wa-yukalu [249-125a13] bodunlug bokunlug kişi ay insan^{un} du rahtⁱⁿ wa-'aşiratⁱⁿ. Ø

:: wa-yukalu bakanlıg kadış [249-125a14] ay sayr^{un} du halka^{tin}. Ø

bedük karınlıg er ay racul^{un} batin^{un}. Ø

kurunlug ew ay bayt^{un} [249-125a15] muswadd^{un}min ad-duhani 'l-mu-tarakimi. Ø

sagınlıg er ay racul^{un} du hala'iba. Ø

:: wa-yukalu [249-125a16] sogunlug tag ay cabal^{un} du 'unsulⁱⁿ. Ø

:: wa-yukalu samanlıg er ay racul^{un} du tibnⁱⁿ. Ø [249-125a17]

kagunlug er ay racul^{un} du batihⁱⁿ. Ø

kokunlug ot ay nar^{un} datu şarara^{tin}. Ø